

УДК 821.161.2*ХІХ"
ББК 83.3(4укр-4льв)5
Н 16

Н 16

Нагуєвицькі читання – 2008: Іван Франко і новітнє українство. Матеріали Міжнародної наукової конференції / Ред. кол. П. Іванишин, Я. Радевич-Винницький та ін. – Дрогобич: Посвіт, 2009. – 316 с.

Друкується за рішенням Вченої ради НДІ українознавства
МОН України
(протокол № 11 від 13 жовтня 2008 року)

Редколегія:

доктор філологічних наук **Петро Іванишин** (голова), доктор філологічних наук, професор **Сергій Квіт**, доктор філологічних наук, професор **Петро Кононенко**, доктор філологічних наук, професор **Тарас Салига**, доктор філологічних наук, професор **Любомир Сенік**, кандидат філологічних наук, доцент **Олег Баган**, кандидат філологічних наук, доцент **Ярослав Радевич-Винницький** (заступник голови).

Рецензенти:

Василь Ґрещук, доктор філологічних наук, професор Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника;

Іван Денисюк, доктор філологічних наук, професор Львівського національного університету ім. Івана Франка;

Роман Голод, доктор філологічних наук, професор Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника.

Матеріали публікуються в редакції авторів.

ISBN 978-966-2248-06-7

© НДІ українознавства
МОН України, 2009
© Благодійний фонд
ім. І. Франка, 2009
© Посвіт, 2009

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

НАЦІОЛОГІЯ. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО. ПЕДАГОГІКА

Юрій БАЧА. Не спроневірився і не спроневірюся (доовілею Івана Франка).....	3
Олексій ВЕРТІЙ. Погляди на релігію та церкву і життєва позиція Івана Франка.....	10
Омлян ВИШНЕВСЬКИЙ. Педагогічні погляди Івана Франка на тлі актуальних завдань сучасної української освіти.....	24
Зоян ГУЗАР. Громадянська абулія і громадянське попикання (“Рутенці” – “Моя стріча з Олексою”).....	34
Іва ЗЕЛЕНЧУК, Оксана РИБАРУК. Іван Франко і відома на уцульщині родина Василя Якіб’юка із села Криворівні...	43
Іва ЗИМОМРЯ. Творчість Івана Франка як чинник взаємодії з австрійською літературою крізь призму новітнього українознавства.....	53
Микола ЗИМОМРЯ. Франкові ідеї про українознавство в оінках німецької критики	64
Петро ІВАНИШИН. Модернізація без русифікації і встернізації: націотворча стратегія Івана Франка.....	72
Людмила КАСЯН. Іван Франко – критик, історик та теоретик українського національного театру.....	81
Іван ПАСЕМКО. Іван Франко і російський “централістський панславізм”	91

РОЗДІЛ 1
НАЦІОЛОГІЯ
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
ПЕДАГОГІКА

ТВОРЧІСТЬ ІВАНА ФРАНКА ЯК ЧИННИК ВЗАЄМОДІЇ З АВСТРІЙСЬКОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ КРІЗЬ ПРИЗМУ НОВІТНЬОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА

*Іван ЗИМОМРЯ
(Дрогобич – Тернопіль)*

Творчість Івана Франка чи не найкраще уособлює сутність чинника активної взаємодії з літературами різних народів, у першу чергу, з тими, хто духовними змаганнями збагачував культурний масив Австро-Угорської монархії. Звідси – спроба окреслити визначальні моменти, факти, що свідчать про виокремлену тут позицію з огляду на місце Франкового доробку у його зрощеннях з австрійською літературою. В добу Івана Франка її провідними представниками були Марі фон Ебнер-Ешенбах (1830–1916), Фердінанд Заар (1833–1906), Леопольд фон Захер-Мазох (1836–1904), Берта фон Зуттнер (1843–1914), Карл Еміль Францоз (1848–1904), Петер Альтенберг (1859–1919), Якоб Юліус Давід (1859–1906), Рудольф Штайнер (1861–1925), Артур Шнітцлер (1862–1931), Германн Бар (1863–1934), Густав Мейрінк (1868–1932), Гуго фон Гофманнсталь (1874–1929). Названі імена були не тільки відомі Івану Франку, але й були безпосереднім чи опосередкованим предметом його дослідницьких зацікавлень. Це дозволило визначному австрійському славісту, бібліографу, перекладачеві Гюнтеру Витженсу (1922–1991) дійти 1964 року переконливого висновку: «Історія австрійської літератури збагатилась одним ім'ям – великим українцем Іваном Франком» [16, 211]. Процитовані слова, що належать перу названого дослідника українського літературного процесу загалом та спадщини Івана Франка – зокрема, свідчать про факт визнання місця та значення українського автора для німецькомовного художнього письма.

Процес взаємодії національних культур Іван Франко зміцнював у різних виявах, а саме на рівнях: 1) оригінальних художніх моделей як самобутній майстер української, німецької та польської мов; 2) критичних оцінок та панорамних інтерпретаційних спостережень щодо розвитку передусім літературних систем народів Східної, Центральної та Західної Європи; 3) конгеніальних перекладацьких рішень. Усі ці аспекти добре узгоджуються зі складним механізмом рецепції, що завдяки засвоєнню мистецьких надбань пев-

ного народу складає об'єктивний критерій духовного спілкування [2, 110] й зумовлює відповідні фази взаємодії національних літератур. Йдеться про тривимірну взаємодію – інформативну, критично-оцінювальну та інтерпретаційну. Саме цим і слід пояснювати ту примітну позицію, що у австрійських і польських енциклопедичних виданнях Іван Франко характеризується як носій німецькомовної чи польськомовної моделей художнього мислення.

Розгляд запропонованої теми видається предметним саме крізь призму її осмислення в аспекті типологічного зіставлення творчості Івана Франка, зокрема з прозовими зразками відомого австрійського письменника Карла Еміля Францоа. Не буде перебільшенням, якщо стверджувати: аналогічне зіставлення містить *постійну актуальність* попри його відстань у часі. Безпосередньої злободенності вона набуває на рівні прочитання події: 25 жовтня 2008 року минає 160-та річниця від дня народження К.Е. Францоа, автора роману «Боротьба за право», написаного у 1880-1881 рр. і вперше опублікованого 1882 р. Ідеться передусім про інтеграцію мистецького доробку визначних представників української та австрійської літературних систем на зламі XIX і XX ст. у культурний простір новітнього українознавства. При цьому вимір рецептивно-гномологічної парадигми має пріоритетну основу. Такий підхід покликаний розкрити спільне і протилежне у світосприйнятті митців у сполучі з їхніми морально-естетичними вартостями у контексті наступності літературної традиції, позначеної досвідом І. Франка як автора «Галицьких образків» (1897), з одного боку, та К.Е. Францоа як творця «Трагічних новел» (1886) – з іншого. Між художніми світами К.Е. Францоа та І. Франка існує органічний зв'язок. Адже інтегральною складовою в обох майстрів прози поставало життя людини в полікультурному середовищі на українських етнічних землях, які упродовж віків творили своєрідний «Grenzraum» – порубіжний терен, що в'язав різні державні організми. Згадане поняття розглядається у пов'язі з конкретними іменами та фактами у праці Тані Ланге, Йорга Шенерга та Петера Варги щодо монопроблеми «Література та культура на пограниччі», що вийшла друком 2002 року у Франкфурті-на-Майні [12]. Автори видання окреслили парадигму зображення життєвих колізій у пограничному просторі на матеріалі творчих здобутків письменників єврейського походження (Августе Гаушнер, Арнольд Цвайг, Вільма фон Вукеліч, Маша Калеко). Названа позиція увиразнює стрижневу тезу: залежно від конкретно-історичних чинників та їхнього

естетичного осмислення кордони (у нашому розумінні *територіальні та ментальні* – І.З.) виконують функції розмежування, інтегрування або ж єднання. До речі, у студії «Галичина як пограниччя у прозі Карла Е.Францоza», що належить перу Йорга Шенерта, професора Гамбурзького університету, відомого дослідника німецького літературного процесу, закреслена розмова про сприйняття Галичини з боку Францоza як своєрідного осердя його художніх зацікавлень.

Карл Еміль Францоз належить до тих австрійських письменників, які вбачали своє покликання художньо творити таку хроніку життя, де чільне місце посідає внутрішня одухотвореність почуттів людини. Тому його творчість не містить моделі критичного відмежовування, коли мовиться про соціальні, національні кривди українського народу. «Боротьба за право», «Німії», «Повстання у Волочцях», «Віт із Білої», «Базарний день у Барнові», «Біля гробу», «З напів-Азії», «Від Дону до Дунаю» – особливо вагомі різножанрові зразки митця щодо характеристики українсько-австрійських міжлітературних взаємодій. У цьому зв'язку не викликає сумнівів слушність твердження Дмитра Наливайка, який підкреслює: «...твори австрійського письменника перегукуються з творами українських письменників-реалістів кінця ХІХ – початку ХХ ст. про галицьке село, творами Франка й Кобилянської, Стефаника й Черемшини» [6, 13]. Підкреслимо: вирішальну роль у формуванні ціннісно-орієнтаційних суджень про сутність міжнаціонального діалогу та інтеркультурних контактів з боку К.Е.Францоza відіграли деталі біографічного характеру, що спричинили активне сприйняття дійсності уродженцем міста Чортків галицького Поділля. Самобутня атмосфера окраїни Австро-Угорської монархії, де, хоч і не завжди гармонійно, але природно співіснували носії українського, польського, німецького, румунського, ромського та єврейського народів сформувала потужний заряд духовності, що став оригінальним джерелом генетичного фонду образів у його творах. На цей факт справедливо вказується у передмові до прозової збірки К.Е.Францоza «Галицькі оповідання» (Берлін-Ваймар, 1980): «...спершу він (К.Е.Францоз – І.З.) став журналістом, мандрівним письменником і, зрештою, одним з кращих майстрів опису того пригодницького, вже майже екзотичного світу, який він сам називав «напів-Азією». Життя тамтешніх народів, які належали до різних мовних і релігійних громад, все більше захоплювало його, що й віднайшло свій відбиток у романах і журнальних статтях, фейлето-

нах, новелах і «культурних образках». Грунтовні знання географічних та історичних фактів були тісно пов'язані з глибоким людським співчуттям до страдників і зневажених» [11, 1]. Безумовно, автор оповідання «Мандрівка за долею» (1885) збагатив австрійське письменство не тільки оригінальними сюжетними ходами, мотивами, але й принципово новим художнім матеріалом. Йдеться, власне, про невідомі досі тут колорит, своєрідність зображення пейзажу, типів, характерів. І все це – на рівні тонкої мистецької рефлексії, зумовленої особистим життєвим досвідом.

Як К.Е.Француз, так і І.Франко намагалися усебічно розв'язати питання щодо «права жити», яке стосувалося представників різних народів [3, 53]. Вони осмислювати цей процес зі зримою тактовністю, закоріненої на розумінні історичного та культурного тла. Толерантність – це той критерій, що набув норми у їхніх творах, присвячених відображенню життя в Галичині. Звідси – увиразнення спільності засад письменників, якщо говорити про взаємодію, а ширше – взаємозбагачення традицій шляхом рецепції та їхнього поширення у країнах Західної Європи. Орієнтиром для реципієнта постають мірила прояву внутрішніх і зовнішніх функцій сприйняття за минулих епох у типологічних зіставленнях і паралелях. Слід відзначити: літературні та публіцистичні твори І.Франка та К.Е.Францоza увійшли у свідомість громадськості Австрії, Німеччини та України фактично одночасно. Значною мірою витоки знайомства німецької критики з творчістю Івана Франка пов'язуються саме з ім'ям Карла Еміля Францоza. Так, у праці «Література українців», що побачила світ 1889 року у Берліні, австрійський літератор дав високу оцінку його художнім здобуткам, зокрема повісті «*Voas constrictor*». Зауважимо: ця студія послужила конкретизованим поштовхом для поживавлення зацікавлень із боку західноєвропейських учених долею українського народу, його мовою, історією, культурою загалом. Натомість у статті «Метод і задача історії літератури» (1890) І.Франко ставить постать К.Е.Францоza у справі популяризації духовних змагань українського народу в один ряд, зокрема, з французьким філологом Емілем Дюраном: «...могло би здаватися дивним, що властиво знаходять наші, а то й чужі дослідники і публіка інтересного в тій літературі, що так нею займаються. А що заняття се є справді живе, на се маємо багато доказів, то назвемо тут статті... французькі (*Emile Durand...*), англійські, німецькі (Францоza, «*Vom Don zur Donau*»)...» [7, 56–57]. Прочитовані слова одного з найвизначніших

духовних провідників України дають можливість збагнути атмосферу регульованих дій, на яку припадає діяльність обох авторів. Тому й закономірно, що їхня творчість чітко характеризується активним процесом взаємовпливу й взаємозбагачення різномовних літератур.

У цьому контексті варто наголосити: в українській філологічній науці життєвий і творчий шлях Карла Еміля Францоza репрезентований цілою низкою досліджень. Окрім Івана Франка, інтерес до його діяльності певною мірою виявляли письменники Ю.Федькович, М.Драгоманов, О.Маковей, О.Кобилянська, І.Нецуй-Левичський [4, 475]. З-поміж літературознавців виокремимо такі імена, як Т.Гаврилів, О.Дейч, М.Загірня, М.Занічковський, М.Зимомря, Ю.Михайлюк, М.Нагірний, Д.Наливайко, Я.Погребенник, С.Притолок, П.Рихло, Ф.Табак, Л.Цибенко.

Упродовж ХХ ст. український читач мав також змогу тричі ознайомитися з перекладними інтерпретаціями роману К.Е.Францоza «Боротьба за право» та кількох повістей і оповідань. Йдеться про видання 1910 (переклад з російської мови М.Атаманюка) [1], 1913 (переклад з німецької мови М.Загірньої) [9] та 1982 (переклад з німецької мови Л.Горлача та Б.Савченка) [10] років. Щоправда, назва останньої книжкової позиції містить ідеологічну трансформацію – «За правду» (в оригіналі «Ein Kampf ums Recht» – І.З.), що загалом не позначилося на високій художній інтерпретації; вперше ця назва зустрічається у російському перекладі твору, що побачив світ ще 1881 року у Петербурзі [5]. До слова, Д.Наливайко і М.Зимомря, автори передмови та післямови до роману «За правду», не зустрічалися особисто під час співпраці над книжкою; проте оцінювальні трактування художньо-естетичних вартостей прози К.Е.Францоza, як правило, співзвучні. Певним чином це засвідчує автограф-рефлексія, що зберігається в родинному архіві автора цих рядків: «З приємним почуттям, викликаним запізнілою зустріччю, яка врешті-решт відбулася. Д.Наливайко. Тернопіль, 27.Х.2004 р.». Акцент на цьому, власне, з переконання: автограф також має органічний зв'язок з рецептивною естетикою.

Наведені факти потверджують логіку щодо наступності традицій вивчення плодотворних зв'язків Карла Еміля Францоza з Україною. Однак його місце в розвитку міжнаціональних взаємин повною мірою ще не окреслено. Чимало питань до кінця не з'ясовано, якщо зважати на потребу їхнього висвітлення з погляду на появу нових реалій в хроніці рецепції духовних надбань українського

народу. Ця потреба має чітку лінію: художні здобутки минулого можуть і повинні стати активним чинником естетичного пізнання світу, а звідси – збагачення духовного життя наступних поколінь. Тому нової ваги набуває постановка багатьох оцінок щодо зіставлення функціональних явищ, взаємодії літературних систем споріднених і неспоріднених народів. Самобутність духовних змагань українського та єврейського народів, розмаїтість фольклорного арсеналу, його національний колорит, стильові позиції – ось те осердя, яке віднайшло вдячний ґрунт у творчості Карла Еміля Францоа. Проте він в дусі свого часу і рівня розвитку історичної науки про етноси, народи і нації не спромігся – на відміну від Івана Франка – побачити саме в *українстві* осібної суб'єктної величини. Увиразнене твердження ілюструє, зокрема, його повість «Німія» (Der Stumme, 1866).

Твір К.Е.Францоа «Німія» оригінальний як за проблематикою зображення, так і за жанровою структурою. Тут майстерно поєднані елементи дидактизму, соціально-психологічного, символіко-фантастичного нарративу. Автор широко використовує мотиви фольклору, притчі, міфу, а також легенди, у першу чергу, про приреченого на вічне блукання по світу Агасфера – «Вічного жида». Впадає в око втручання письменника в тканину тексту у формі іронічного коментарю конкретної ситуації. Нерідко він покпинює над епізодом, уводячи в контекст несподівані сентенції: «Який єврей? – запитав я. – Яке саме він мав ім'я, достотно не знаю, здається, Мошко. Але й байдуже це, адже тисячоліття минули відтоді, як його так звали; нині звать його люди інакше, а як саме, то зроду не міг зміркувати. – Агасфер! – зарадив я. – ...Скажи, пане, скажи-но мені на твій розсуд, ти ж оповідав мені, що багато мандрував, чи ти його, може, десь перестрів? – Ні! – А чи справді ні? – Я знову-таки запевнив його. Авжеж, тісно межують у житті жажливе й комічне...» [11, 39]. Звісно, відповідне моделювання художньої реальності передбачає розширення жанрових меж твору. Повість «Німія» – не виняток. Вона має точки сходження з жанрами малої прози, зокрема, містить риси притчеподібності та казковості. При цьому така жанрова модифікація служить К.Е.Францоу для вираження індивідуального письма, що виливається в самобутнє явище. Ось ілюстрація: «Раптом, посередині плину оповіді, старий зупинився. – Чи ти віриш мені? – різко запитав він. – Запитую, бо звучить воно все, ніби казка. – Далєбі. – відповів я. – Випадок... – Жодна випадковість! – запально перехопив він слово. – Випадковостей на

думлі не буває, зятя собі; ти ще юнак, то ж пізнаєш ще страждання та й гріхів наберешся. Не буває! Наше ество є тим, що визначає нам долю, а в мого батька творило її вродливе обличчя й весела вдача. *Але чому ж Господь наділяє ними одних, а інших – обділяє?*» [11, 43]. Чи не міститься в цих рядках закодоване вболівання за долю державотворчих і недержавотворчих етносів? Очевидно, що відповідь на нього – з боку обізнаного з реаліями такої моделі реципієнта – могла б бути ствердною. Адже загальне спрямування творів К.Е.Францоza, які містять художньо-інформаційний матеріал про Галичину та її жителів у світлі фольклорних джерел, було не тільки позитивним, але й прихильним. У цьому аспекті напрошується порівняння з доробком Йоганна Покорного, званого в німецькомовній літературі як Ганс Вебер-Лутков (1861–1931). Згаданий австрійський письменник свідомо акцентував, зокрема у творах «Дрімлячі душі» (*Schlummernde Seelen*, 1900) та «Чорна Мадонна. Історії з Малоросії» (*Die schwarze Madonna. Geschichten aus Kleingussland*, 1901), на таких від'ємних рисах «малоросів», як надмірна сумирність, догідливість, улесливість, що постають проявом конформізму. Важливою видається деталь: автор названих позицій двічі – 10 січня 1900 р. та 16 березня 1901 р. – листовно звертався до Івана Франка з проханням відгукнутися на його збірки новел «в одній з малоруських газет» [14, 59; 15, 61]. Своєрідною відповіддю на це епістолярне звернення була критична згадка про Г.Вебера-Луткова у статті «Французькі повісті Семена Земляка» (1903): «Сей панок, що називається поправді Покорни, син колишнього галицького урядника, був у своїм дитинстві декілька разів у галицьких селах, бачив селян крізь вікна свого покою і взявся також малювати галицьких селян, навіть спеціально русинів, не маючи ніякісінького поняття про їх життя, звичаї, мову і спосіб думання. Він знає лиш одне, що се люди дуже бідні і мусять бути напівдикі – і відповідно до сього й малює їх як «*Schlummernde Seelen*», а на правду як якихось готтентотів або ботокудів» [8, 396].

Тому аналіз творчих змагань Карла Еміля Францоza, утім числі оповідання «Німий», дає можливість констатувати: його художня парадигма Галичини, а ширше – українців, концептуально спирається на народнопоетичному баченні подій у пов'язі з добрим знанням мови, традицій, вірувань, способу життя етнічного населення. Така конфігурація матеріалу не має умовного характеру, бо закріплена трансформацією досвіду, набутого на різних етапах життя: дитинство у Чорткові, а відтак – навчання в Чернівецькій

гімназії, студії в університетах Відня та Граца, робота кореспондентом німецькомовних газет і журналів Відня та Будапешта. Тому на сторінках його повістей та оповідань більше внутрішньої переконаності, закроєної на точних образах, метафорах, психологічно аргументованих портретах героїв, аніж, скажімо, у Г.Вебера-Луткова. Однак К.Е.Француз своїм доробком обстоював позицію природної, поступової інтеграції як етнічних українців, так і євреїв Галичини у німецькомовний культурний простір. Ідеться тут значною мірою про чинник перетворень переконань, джерела яких у родинному вихованні [17, 37]. Упродовж усього життя стрижневими для письменника полишалися гуманістичні ідеали батька Гайнріха Францоza (1808–1858) та особливе, захоплення німецькою культурою. Водночас він завжди усвідомлював свою приналежність до єврейського народу, що знайшло свій відбиток у таких творах, як «Євреї Барнова» (1877), «Мошко з Парми» (1880), «Штетл на Сході» (1883), «Юдіт Трахтенберг» (1890), «Лайб Вайнахтскухен та його дитя» (1896) та ін. Наголошуємо на цих фактах, бо вони суттєвим чином визначили напрям розвитку творчих настанов Францоza-митця.

За кожним митцем неминуче стоїть категорія часу, на тлі якого йому судилося творити. Адже існує *конкретна* або ж *абстрактна* взаємодія явищ і подій, які творять циклічну повторюваність. Щоб об'єктивно збагнути цю зумовленість у творчості К.Е.Францоza, цілком обґрунтованою видається тут розлога цитата з загалом фундаментальної праці «Габсбурзький міф у сучасній австрійській літературі» Клаудіо Маґріса (1939). У дослідженні, яке вперше побачило світ 1965 року, відомий італійський учений, письменник та перекладач стверджує: «Гідний уваги вклад у літературу, позначений певними характерними особливостями, привнесли автори зі східних земель імперії, на яких найбільш виразно проявлялися суперечливості австрійсько-угорської монархії. Галичина та Лодомерія, Буковина та Трансільванія – усі ці віддалені провінції на російському та румунському кордонах, які несли пам'ять про звияти та німецьку колонізацію за часи правління Марії Терезії, долучилися до габсбурзької мозаїки національної та локальної літератури самобутнім звучанням. У цих – *російських* (курсив наш – І.З.) за культурними і расовими ознаками – східних краях, які Француз називав «напів-Азією», винятково інтенсивним було намагання пробудити всеохоплюючий австрійський патріотизм з урахуванням місцевих особливостей. Так, саме *азіатський* (курсив

наш – І.З.) хаґарактер, який вельми віддалений від німецької культури, у певному сенсі перетворює ці землі в типово габсбурзькі терени, які, отжеке, були пов'язані з Дунайською монархією етично-культурними,и, наднаціональними ідеалами... Міф Австрії як посередника між « Сходом і Заходом віднайшов у цих таємничих, віддалених краях с свою духовну батьківщину» [13, 188–189]. Звісна річ, погоджуємося не з усіма оцінками літературознавця, приміром, коли йдеться я про приписування етнічним українцям абстрактного російського ч чи то азіатського характеру (зауважимо: останнє видання названої книжки датоване 2000 роком, де також збережені аналогічні суудження). Проте слова К.Маґріса вдало відтворюють загальну атмосферу, що панувала в Галичині другої половини ХІХ століття. Її ї відображення міститься і в повісті «Німії» К.Е.Францоза, який вбачав своє завдання у культурному посередництві між свсвітами Сходу та Заходу. Тому рівень самовиявлення образу Георгаґа Гардера, сина австрійського урядника, прочитуємо як «Alter ego» автора. Цей герой виконує умовну роль колоніста (свій). Натомість «Німому» – відторгненому громадою за вбивство брата Матковзві Барленковичу, – відведено місце «колонізованого» (інший). Якщо Матко (власне, як і інші представники автохтонного населення) є є носієм архетипних уявлень, міфологічних і демонологічних паралелелей, обрядових і звичаєвих традицій гуцулів і подолан, то Георг ґ Гардер – це ідеалізований тип освіченого поселенця. Останній відкрито й водночас критично сприймає невідоме, наполегливо досліджуючи спосіб життя карпатських горян. При цьому впадає в око, з, що автор не робить акценту на національній приналежності героїв. Таким чином, тільки той читач, який добре знається на реаліях ґ Західної України, здатен впорядкувати їх за етнічною ознакою. Окррім цього, індивідуалізоване зображення жіночих та чоловічих подостатей додатково підкреслює авторську концепцію. Так, жіночі обобрази переважно позначені такими рисами, як простосердя, безпосередність, щирість, вродливість (Бабуся, Тіана). У свою чергу, чоловіки постають запальними, нестримними, непохитними у своїх їх намірах (Северко, Тодор, Гаврило). Ці паралелі проступають у ррозкритті письменником зображуваних психічних переживань, «філософії» вини і кари, спричиняючи ефект конкретного співпереживання, а відтак – сприйняття духу трансцендентних вартостей.

Світоглядна, а також мистецька еволюція Карла Еміля Францо за як творця роману «Боротьба за право» була складною й супе-

речливою. Проте її осердя заґрунтоване на кращих традиціях німецькомовної та української культури щодо віддзеркалення розвитку суспільства в органічній єдності з його епохою, одним з визначних представників якої був Іван Франко. Саме з іменами К.Е.Францоza та І.Франка органічно пов'язується цілісний етап пошавлення австрійсько-українських і українсько-австрійських культурних взаємодій кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Література

1. Боротьба за право: По роману К.Е.Францоza / Пер. з рос. – М.Атаманюк. – Чернівці, 1910. – 196 с.
2. Зимомря М., Зимомря І. Інтерпретація як перекладацьке мистецтво в Івана Франка // Іван Франко: світло слова. – Львів–Борислав–Дрогобич, 2006. – С. 110 – 116.
3. Зимомря М. Карл-Еміль Францоз у контексті українсько-німецько-єврейських культурних взаємодій на зламі ХІХ ст. // Єврейська історія та культура в країнах Центральної та Східної Європи. Збірник наукових праць. – К., 1998. – С. 52 – 55.
4. Зимомря М. Примітки // Францоз К.-Е. За правду: Роман, повість, оповідання. Пер. з нім. / Передм. Д.Наливайка. – Ужгород: Карпати, 1982. – С. 474 – 479.
5. Коментарі: І.Франко. Крестьянские стремления и мечтания; расчеты на войну с Россией // Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 46. Книга 1. Історичні праці (1883 – 1890). – К.: Наукова думка, 1985. – С. 618 – 619.
6. Наливайко Д. Українська тема в творчості К.-Е.Францоza // Францоз К.-Е. За правду: Роман, повість, оповідання. Пер. з нім. / Прим. М.Зимомрі. – Ужгород: Карпати, 1982. – С. 5 – 20.
7. Франко І. Метод і задача історії літератури // Іван Франко. Вибрані твори: У 3-х т. Т. 3: Літературознавство, публіцистика / Ред. колегія: В.Скотний та ін.; упор. О.Баган. – Дрогобич: Коло, 2004. – С. 53 – 59.
8. Франко І. Французькі повісті Семена Земляка // Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 34. Літературно-критичні праці (1902 – 1905). – К.: Наукова думка, 1981. – С. 395 – 405.
9. Францоз К. Боротьба за право / Пер. з деякими одмінами – М.Загірня. – К., 1913. – 432 с.
10. Францоз К.-Е. За правду: Роман, повість, оповідання / Вступ. стаття Д.Наливайка, прим. М.Зимомрі. – Ужгород: Карпати, 1982. – 480 с.
11. Franzos K.E. Galizische Erzählungen. – Berlin-Weimar: Aufbau-Verlag, 1980. – 270 S.
12. Lange F., Schönert J., Varga P. Literatur und Kultur in Grenzräumen / Hrsg. von M.Orosz. – Frankfurt/M.-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien, 2002. – 159 S.

13. Magris C. Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur / Claudio Magris. – Wien : Paul Zsolnay Verlag, 2000. – 414 S.

14. Weber-Lutkow H. Лист до І.Франка від 10 січня 1900 р. – ІЛ. – Ф. 3. – Од. зб. 1638. – С. 59 – 60.

15. Weber-Lutkow H. Лист до І.Франка від 16 березня 1901 р. – ІЛ. – Ф. 3. – Од. зб. 1638. – С. 61 – 62.

16. Wyrzens G. Rezension zu: I. Franko. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine // Wiener Slavistisches Jahrbuch 11. – 1964. – S. 211 – 213.

17. Zymomrja M. K.E.Franzos und sein Aufsatz über Taras Sevčenko // Mykola Zymomrja. Deutschland und Ukraine: durch die Abrisse zur Wechselseitigkeit von Kulturen. – Fürth/Bayern: Flacius Verlag, 1999. – S. 36 – 43.